

УДК 339.13:631.576.3(477)

М.М. Павленко,

асистент кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна
globeco@nubip.edu.ua

ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено сучасний стан та рівень розвитку ринку зерна в Україні. Виділено проблемні аспекти у процесі застосування інструментів для регулювання ринку зерна. Визначено основні напрямки удосконалення інструментів регулювання ринку зерна в сучасних умовах. Запропоновано інструменти регулювання, які сприяють розвитку страхового аграрного ринку в Україні та захисту майнових інтересів товаровиробників. Представлено методичні підходи щодо збільшення пропозиції продукції на ринку зерна.

Ключові слова: інструменти, регулювання, ринок зерна, кон'юнктура ринку, баланс зерна, експорт.

Актуальність теми дослідження. Регулювання ринку зерна – частина спільної сільськогосподарської політики. Зернове господарство України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Зерно і вироблені з нього продукти становлять основу продовольчої безпеки держави. Відтак дослідження питань розвитку ринку зерна є актуальними.

Постановка наукової проблеми. Сучасні трансформаційні процеси спонукають до поглибленого аналізу проблемних аспектів аграрного сектора України, оскільки за останні роки Україна зайняла міцні позиції на світовому ринку зерна. Водночас, незважаючи на те, що стратегічна галузь економіки України – це зерновий сектор, вона не в повному обсязі використовує свій експортний потенціал, що зумовлено недостатньою конкурентоспроможністю продукції (насамперед за її якістю) на відміну від інших світових експортерів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток зернового ринку України та дослідження проблем аграрного сектора економіки у центрі уваги таких вітчизняних дослідників, як Н. Є. Голомші [1], О. Ю. Єрмакова, Н. І. Труша, М. М. Жибака [7], Н. М. Вдовенко [10-12], С. М. Кваші [6], О. В. Нікішина [8], О. В. Жемойди [9] та інших вчених-економістів.

Виклад основного матеріалу. В аграрному секторі України відбувається інтенсивний процес реформ, який має на меті адаптацію до стандартів ЄС. Існує цілий ряд сфер аграрної політики, який спонукає до прийняття важливих рішень, наприклад, таких, як реформа ринку землі, приватизація державної власності чи податкова система сільського господарства. Процес прийняття рішень нелегкий, часто з напруженим обговоренням протилежних точок зору різних сторін. За таких умов засоби об'єктивного прийняття рішень допомогли б пришвидшити процес, а відтак посприяли б зростанню виробництва, торгівлі та інвестицій в аграрний сектор України. Україна у світі має найсприятливіші умови для вирощування зернових культур. Зерно є основою для виробництва продуктів харчування, сировиною для багатьох промислових галузей, використовується як кормова база для тварин та є невід'ємною складовою продовольчої безпеки.

Площі посівних зернових культур щороку коливаються в межах 52-56% (14-15 млн га) від загальної посівної площі країни. Частка виробництва зернових у структурі валової продукції сільського господарства за останні п'ять років зросла з 22% до 26% та у 2016 році складала 4,5% у ВВП країни. Підвищення культури землеробства, розвиток технологічності виробництва сприяють постійному зростанню врожайності зернових. Зокрема, за останні три роки цей показник зріс на 5,7% (з урожайності 44,0 до 46,5 ц/га), що значно підвищило рівень валового збору зернових, який коливається в межах 60 млн тонн у 2012 році до 65 млн тонн у 2016 році та склав близько 3% світового виробництва (рис. 1).

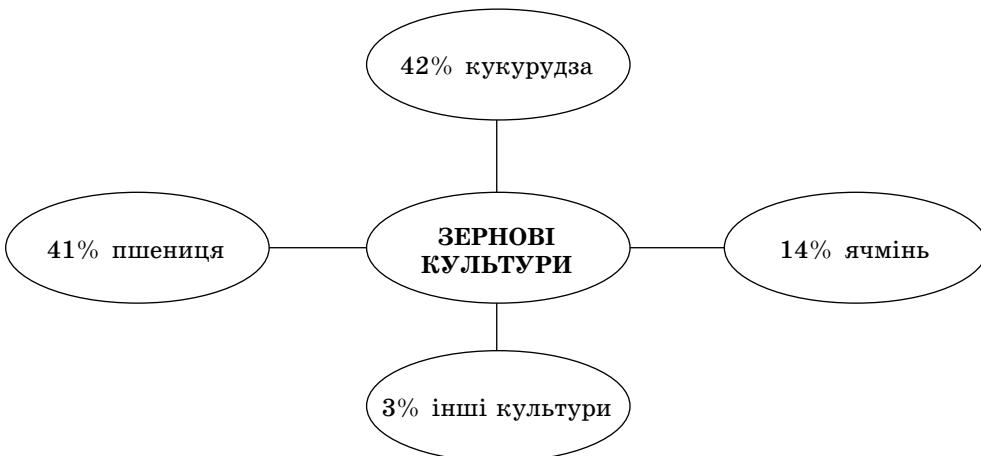

Рис. 1. Формування виробництва зернових за рахунок основних культур.

Україна входить до десятка найбільших виробників зернових у світі. Однак, незважаючи на стабільне зростання виробництва зерна, в Україні залишається потенціал для нарощування урожайності зернових. Для порівняння, середня урожайність в США становить 82 ц/га, а це у два рази більше від показника в Україні. Китай та Бразилія теж мають вищі показники урожайності зернових, ніж в Україні – відповідно 52 і 56 ц/га. Основне виробництво зернових сконцентровано в сільськогосподарських підприємствах. Їх частка в загальній структурі виробництва становить орієнтовно 80%, решта – господарства населення, які вирощують зерно здебільшого низької якості та використовують його для власних потреб (табл. 1). Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» було введено інструмент регулювання – обов’язкове страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень з метою зменшення ризиків сільгоспвиробників щодо втрат. Разом з тим, Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» запроваджено спеціальний механізм реалізації цього інструменту лише за рахунок бюджетних коштів.

Таблиця 1

Світове виробництво зернових культур, млн тонн

Країни	Роки	
	2015/2016	2016/2017
США	422,8	465,1
Китай	361,6	356,3
ЄС-28	305,3	290,4
Індія	125,2	131,2
РФ	96,4	110,8
Бразилія	74,7	108,1
Аргентина	49,2	66,0
Україна	60,3	65,7
Канада	53,0	56,9
Австралія	36,6	52,0
Інші	399,5	403,9
Всього	1984,6	2106,4

Вищезазначений нормативно-правовий акт через свої інструменти впливу поширювався лише на обмежене коло суспільних відносин та не сприяв розвитку страхового аграрного ринку в цілому. Також Кабінетом Міністрів України не затверджено перелік страхових ризиків, щодо яких мало б здійснюватися аграрне страхування. За

рахунок обмеженості фінансування з боку держави цей інструмент працював кілька років, а потім перейшов у режим «сплячого», що не забезпечує виконання поставлених цілей державного регулювання та свідчить про його неефективність. Надмірне звуження змісту регулювання та нечітко сформульовані умови для застосування цього інструменту, тому він є неприйнятним для бізнесу. А у зв'язку із вузьким колом суб'єктів господарювання, які могли б застосувати цей інструмент у своїй діяльності, він оцінений за показником корупційності – вище середнього. Такий інструмент регулювання необхідний для розвитку страхового аграрного ринку в Україні та захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників. Однак, за відсутності належного нормативно-правового регулювання, реалізація інструменту лише у формі державної підтримки є неефективною, а мета регулювання не досягається.

Всі інструменти регулювання вирощування зернових культур є актуальними та необхідними для регулювання ринку зерна, однак жоден з них не є ефективним через відсутність нормативно закріплених механізмів їх реалізації. Внесення змін до регуляторних актів в частині розширення інституту відповідності та контролю, додаткового фінансування дозволить зробити наявні інструменти ефективними.

Висновки. Таким чином, з метою створення сприятливого ринкового середовища та однакових для всіх правил на ринку зерна необхідно здійснити такі заходи:

1. Створити розгалужену інфраструктуру аграрного ринку, яка б забезпечувала формування оптових партій сільськогосподарської продукції та просування їх від товаровиробників до організованих оптових ринків. Це сприятиме реалізації сільськогосподарської продукції на експорт безпосередньо сільськогосподарськими товаровиробниками.

2. З метою забезпечення функціонування біржового ринку ф'ючерсних та форвардних контрактів як додаткового джерела кредитування сільськогосподарського виробництва необхідно затвердити правила відпуску і обігу товарних деривативів, їх видачі, ведення та контролю.

3. Забезпечити фінансування заставної закупівлі зерна.

4. Запровадити порядок, згідно з яким експорт зерна здійснюватиметься лише за експортними контрактами, укладеними та зареєстрованими на акредитованих для таких операцій біржах; сприяти розбудові громадських інституцій, що ініціюватимуть процес удосконалення ринку зерна.

Отже, процес формування ринку зерна в умовах глобалізації поки що перебуває на стадії становлення, а тому цей ринок ще далеко не сповна забезпечує виконання покладених на нього функцій і завдань. Зокрема, баланс попиту та пропозиції, підвищення доходності сільськогосподарських виробників, вирішення соціальних і екологічних проблем галузі. Завдання регулювання зернового ринку полягає у забезпеченні процесу його стійкого розвитку зі збереженням динамічної взаємодії його складових. Важливою умовою забезпечення стабільності ринку зерна має стати застосування дієвих інструментів

регулювання, суть яких полягає в забезпеченні збалансованості кількісних та якісних параметрів попиту і пропозиції на продукцію, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Голомша Н. Є. Конкуренентоспроможність зернових на аграрному ринку. Економіка АПК. 2009. № 12. С.83-87.
2. **Про основи** саморегулювання в аграрному секторі економіки України: Проект Закону України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/17634>.
3. **Концепція** Державної цільової програми розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року. Офіційний вісник України. 2016. № 24. С. 68.
4. **Вдовенко Н. М.** Нормативно-правове забезпечення державного регулювання аграрного сектора. Механізм регулювання економіки. 2014. № 4. С. 6–17.
5. **Вдовенко Н. М., Хижняк Ю. А.** Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектора в умовах глобального дефіциту продовольства. Science Rise. 2015. № 2/3 (7). С. 20–26.
6. **Кваша С. М.** Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. Економіка АПК. 2013. № 8. С. 12–21.
7. **Єрмаков О. Ю., Труш Н. І., Жибак М. М.** Ресурсно-технічне забезпечення ефективного господарювання у сільськогосподарському виробництві: стан та шляхи вирішення. Агросвіт, 2013. № 2. С. 22–26.
8. **Нікішина О. В.** Стратегічні орієнтири розвитку зернового ринку України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110629/6_nikish.htm.
9. **Жемойда О. В.** Продовольчі резерви зерна як інструмент регулювання пропозиції на внутрішньому ринку. Економіка України. 2013. № 11. С. 41–50.
10. **Vdovenko N. M.** Mechanisms of regulatory policy application in agriculture. Економічний часопис XXI. 2015. № 5–6. С. 53–56.
11. **Vdovenko N., Heraimovych V., Bogach L.** Methodological basis to ensure the competitiveness of the agricultural sector in terms of growth of aggregate demand for safe food // National economic reform: experience of Poland and prospects for Ukraine: [collective monograph]. Kielce, Poland, 2016. V. 1. 472 p.
12. **Vdovenko N. M., Heraimovych V. L.** Mechanisms and methodology of data collection in the areas of agrarian sector of the economy. Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2016. Вип. 244. С. 105.

References

1. **Holomsha N. YE.** Konkurentospromozhnist zernovykh na ahrarnomu rynku. Ekonomika APK. 2009. № 12. С.83-87.
2. **Pro osnovy samorehulyuvannya v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrayiny:** Proekt Zakonu Ukrayiny: [elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <http://minagro.gov.ua/node/17634>.

3. **Kontseptsiya** Derzhavnoyi tsil ovoyi prohramy rozvytku ahrarynogo sektora ekonomiky na period do 2020 roku. Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny. 2016. № 24. S. 68.
4. **Vdovenko N. M.** Normatyvno-pravove zabezpechennya derzhavnoho rehulyuvannya ahrarynogo sektora. Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky. 2014. № 4. S. 6-17.
5. **Vdovenko N. M., Khyzhnyak YU. A.** Suchasna paradyhma rehulyuvannya rozvytku haluzey ahrarynogo sektora v umovakh hlobalnoyi defitsytu prodovolstva. Naukovyy pidyom. 2015 rr. № 2/3 (7). S. 20-26.
6. **Kvasha S. M.** Metodolohichnyy bazys pryynyattya suspilnykh rishen v ahraryni politytsi. Ekonomika APK. 2013. № 8. S. 12-21.
7. **Yermakov O. YU., Trush N. I., Zhybak M. M.** Resursno-tekhnichne zabezpechennya efektyvnoho hospodaryuvannya u silskohospodarskomu vyrobnytstvi: stan ta shlyakhy vyrishennya. Ahrosvit, 2013. № 2. S. 22-26.
8. **Nikishyna O. V.** Stratehichni oriyentyry rozvytku zernovoho rynku Ukrayiny: [elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://www.confcontact.com/20110629/6_nikish.htm
9. **Zhemoda O. V.** Prodovolchi rezervy zerna yak instrumentrehulyuvannya propozytsiyi na vnutrishnomu rynku. Ekonomika Ukrayiny. 2013. № 11. S. 41-50.
10. **Vdovenko M. M.** Mekhanizmy zastosuvannya rehulyatornoyi polityky u silskomu hospodarstvi. Ekonomichnyy chasopys XXI. 2015 r. № 5-6. S. 53-56.
11. **Vdovenko N., Heraymovych V., Bohach L.** Metodychni osnovy zabezpechennya konkurentospromozhnosti ahrarynogo sektora z tochky zoru zrostannya sukupnogo popytu na bezpechnu yizhu // Natsionalna ekonomichna reforma: dosvid Polshchi ta perspektyvy dlya Ukrayiny: [kolektyvna monohrafiya]. Keltse, Polshcha, 2016. V. 1. 472 s.
12. **Vdovenko M. M., Heraymovych V. L.** Mekhanizmy ta metodolohiya zboru danykh u sferakh ahrarynogo sektoru ekonomiky. Naukovyy visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv ta pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Seriya: Ekonomika, ahraryny menedzhment, biznes. 2016. Vyp. 244. S. 105

Марина Николаевна Павленко,
*ассистент кафедры глобальной экономики
Национального университета биоресурсов и природопользования
Украины,
ул. Героев Оборона, 15, г. Киев, 03041, Украина
globeco@nubip.edu.ua*

Інструменти регулювання ринку зерна в Україні

Аннотация. Исследовано современное состояние и уровень развития рынка зерна в Украине. Выделены проблемные аспекты в процессе применения инструментов для регулирования рынка зерна. Определены основные направления усовершенствования инструментов регулирования рынка зерна в современных условиях. Предложены инструменты регулирования, необходимые для развития страхового аграрного рынка в Украине и защиты имущественных интересов товаропроизводителей. Представлены методические подходы к увеличению предложения продукции на рынке зерна в условиях трансформационных процессов.

Ключевые слова: инструменты, регулирование, рынок зерна, конъюнктура рынка, баланс зерна, экспорт.

The instruments of grain market regulation in Ukraine

Maryna Pavlenko,

Assistant Department of Global Economic

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

str. Geroev Oborony, 15, Kiev, 03041, Ukraine

globeco@nubip.edu.ua

Abstract. The state and level of development of the grain market in Ukraine are researched. The problematic aspects and contradictions of the grain market regulation instruments are highlighted. Optimal directions of improvement of the instruments of grain market regulation in the modern conditions are determined. The regulatory instruments are proposed for the development of the insurance agrarian market in Ukraine to protect the property interests of commodity producers. Methodical approaches to increasing the supply of products on the grain market are presented.

Key words: *instruments, regulation, grain market, market condition, grain balance, export.*